

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Kroniek: de (on)zichtbaarheid van de gereformeerde kerken in Nederland

Krijger, T.E.M.

Citation

Krijger, T. E. M. (2018). Kroniek: de (on)zichtbaarheid van de gereformeerde kerken in Nederland. *Historisch Tijdschrift Gkn*, (38), 18-25. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3203107>

Version: Publisher's Version

License: [Licensed under Article 25fa Copyright Act/Law \(Amendment Taverne\)](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3203107>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

38

historisch tijdschrift

GKN

Historisch Tijdschrift GKN

Nummer 38, december 2018

Doelstelling

Het HTG wil de geschiedenis van de Gereformeerde Kerken in Nederland (GKN), zoals die in 1892 werden gevormd uit de kerken van Afscheiding (1834) en Doleantie (1886), centraal stellen.

Abonnement

Historisch Tijdschrift GKN verschijnt twee maal per jaar. Een jaarabonnement kost € 14,00. Losse nummers € 7,50. Een abonnement kan elk moment ingaan en wordt automatisch verlengd, tenzij twee weken voor het eind van het kalenderjaar schriftelijk of per e-mail wordt opgezegd.

Redactie

H.J.Ph.G. Kaajan, dr. T.E.M. Krijger, dr. G. Mink (voorzitter), F. Rozemond en dr. Th.J.S. van Staalduine.

Redactieadres en abonnementenadministratie

F. Rozemond (secretaris), Cremerstraat 434, 3532 BT Utrecht, (030) 293 47 10 (na 19.00 uur), f_rozemond@ziggo.nl

Penningmeester

J. Hoogendoorn

Het abonnementsgeld kan worden overgemaakt op IBAN: NL53 INGB 0009349672 t.n.v. Werkgroep Gereformeerde Geschiedenis, Fort Oranje 75A, 3445 DA Woerden.

Grafische verzorging

Vormgeving: Hans Seijlhouwer, De Zaak Haes, Amstelveen

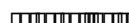
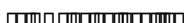
Drukwerk: Drukkerij RAD, Dordrecht

Afbeelding achterzijde: Zegel van de Christelijke Gereformeerde Kerk uit de Afscheiding van 1834, met tekst uit Matth. 16:18.

ISSN : 1569-4615

© Redactie Historisch Tijdschrift GKN

Overname van artikelen is niet toegestaan zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de redactie.

kroniek

De (on)zichtbaarheid van de Gereformeerde Kerken in Nederland

Tom-Eric Krijger

18

Een traditie: de kroniekschrijver

Met deze kroniek beleef ik mijn vuurdoop als kroniekschrijver. Het is de bedoeling dat ik u in het laatste *HTG*-nummer van ieder kalenderjaar enkele reflecties bied op recente gebeurtenissen in kerk en maatschappij die op enigerlei wijze verband houden met de (geschiedenis van de) Gereformeerde Kerken in Nederland. Als gevolg van de weg die een artikel aflegt van eerste versie tot uiteindelijke publicatie, beslaat de kroniek in dit geval de periode van 1 september 2017 tot en met 31 augustus 2018. Uiteraard blijft *HTG*, in zijn nummers die niet in het najaar verschijnen, ruimte bieden aan kronieken van anderen, zoals u de afgelopen jaren gewend bent geweest.

De gereformeerde wereld heeft enkele roemruchte kroniekschrijvers gekend, zoals J.C. Rullmann, Jan Waterink, Harry Kuitert en Okke Jager in het *Gereformeerd Theologisch Tijdschrift*. Dagblad *Trouw* kende in de jaren na de Tweede Wereldoorlog in Ben van Kaam een gevierde chroniqueur, terwijl de voor dezelfde krant schrijvende en niet minder graag gelezen Bert Klei eveneens als kroniekschrijver kan worden aangeduid. Zelfs Klaas Schilder is in het blad *De Reformatie* een blauwe maandag chroniqueur geweest. In menige kerkbode en menige theologische periodiek die in de twintigste eeuw in de kring van de Gereformeerde Kerken in Nederland werd uitgegeven, verscheen op gezette tijden een terugblik op voor gereformeerden belangrijke gebeurtenissen en ontwikkelingen. Hoewel het een kerkbode noch een theologisch blad is, leent het *Historisch Tijdschrift GKN* zich uitstekend voor publicatie van een jaarlijkse kroniek in deze “klassieke vorm”: het blad houdt immers de herinnering aan de Gereformeerde Kerken in Nederland levend.

Wat is een “gereformeerde” kerk?

Zij die enigszins bekend zijn met wat van oudsher met de verzamelterm “gereformeerde gezindte” wordt aangeduid, zouden zich daarbij de vraag kunnen stellen welke kerken het *HTG* nu precies aan de vergetelheid wenst te ontrukken. Het doel dat de *HTG*-redactie zich stelt, beoogt daarop een

antwoord te geven: het tijdschrift, zo valt in de colofon van ieder nummer te lezen, “wil de geschiedenis van de Gereformeerde Kerken in Nederland (GKN), zoals die in 1892 werden gevormd uit de kerken van Afscheiding (1834) en Doleantie (1886), centraal stellen”. Hoewel het voor trouwe lezers van dit blad een overbodige toevoeging is, zou, om ieder misverstand te voorkomen, daarop eigenlijk de zinsnede moeten volgen dat het blad zich richt op de geschiedenis van die Gereformeerde Kerken “die in 2004 zijn opgegaan in de Protestantse Kerk in Nederland (PKN)”. In de loop der tijd zijn immers meerdere kerkverbanden ontstaan die zich de naam “Gereformeerde Kerken in Nederland” hebben toegeëigend én hun wortels terugvoeren tot Afscheiding en Doleantie.

Zoals Maarten Aalders in zijn artikel ‘What’s in a name?’ in *HTG* 24 (juni 2012) laat zien, bestonden er vanaf 1926 na de buitengewone Generale Synode van Assen korte tijd twee kerkgemeenschappen die zich formeel als “Gereformeerde Kerken in Nederland” aanduidden: degenen die de Asser synode-uitspraak over het “zintuiglijk waarneembare” karakter van het spreken van de in Genesis 2-3 genoemde slang verwierpen, waren aanvankelijk niet van zins zich onder een nieuwe naam als afzonderlijke kerkengroep te constitueren. Pas nadat duidelijk werd dat hun getalssterkte miniem zou blijven, namen zij aan het begin van de jaren dertig officieel de naam “Gereformeerde Kerken in Nederland (in Hersteld Verband)” aan. In 1944 kwam andermaal een groep die geen nieuwe naam wenste aan te nemen, buiten de Gereformeerde Kerken in Nederland te staan, ditmaal als gevolg van bindende leeruitspraken over de zogeheten “veronderstelde wedergeboorte” op de Generale Synode van Utrecht in 1942. Anders dan in het geval van de “hersteld-verbanders” (die zich in 1946 aansloten bij de Nederlandse Hervormde Kerk), blijft deze groep tot op de dag van vandaag naar zichzelf verwijzen als “Gereformeerde Kerken in Nederland”; slechts “om postale redenen” voegt zij in externe communicatie “(vrijgemaakt)” aan haar kerknaam toe. Over de verwarring waartoe dit vooral in de eerste jaren na 1944 leidde, bestaan verschillende (smakelijke) anekdotes: zo zou een vrijgemaakte predikant ooit eens voor een niet-vrijgemaakte beroepingscommissie zijn verschenen, terwijl een verjaardagswens aan het Koninklijk Huis van de synode van de vrijgemaakte Gereformeerde Kerken is beantwoord met een bedankje aan de synode van de niet-vrijgemaakte Gereformeerde Kerken.

Aan het begin van de eenentwintigste eeuw wierpen zich nieuwe rechthebbenden op de naam “Gereformeerde Kerken in Nederland” op. Verontrusting over waargenomen vrijzinnige tendensen in de kring van vrijgemaakten leidde in 2003 tot de totstandkoming van “De Gereformeerde Kerken in Nederland”, die zich in spaarzame gevallen bedienen van het onofficiële adjectief “(hersteld)”, en in 2009 tot het ontstaan van de “Gereformeerde Kerken Nederland”, die, in relatie tot het *Historisch Tijdschrift GKN* ronduit misleidend, gebruikmaken van de afkorting “GKN”. Daarnaast dragen de weinige kerken die in 2004 besloten niet met de rest van hun kerkverband met de PKN mee te gaan, de naam “Gereformeerde Kerken in Nederland”, zij het voorafgegaan van de officiële aanduiding “voortgezette”.

Is het voor insiders in kerkelijk Nederland soms al lastig de diverse gereformeerde kerkgemeenschappen uit elkaar te houden, voor leken is dit

nog veel minder een sinecure. Naast het zestal kerken dat, al dan niet met geldingskracht in het heden, van stonde af aan een claim heeft gelegd op de naam “Gereformeerde Kerken in Nederland”, kent ons land immers ook Christelijke Gereformeerde Kerken, Nederlands Gereformeerde Kerken en (Oud-)Gereformeerde Gemeenten (in Nederland (buiten verband)). Het is dan ook geen wonder dat vreemdelingen in gereformeerd Jeruzalem af en toe het spoor volledig bijster raken. Zo berichtte de NOS begin 2018 vrij uitgebreid over een frauderende en schennis plegende penningmeester van “een gereformeerde kerk” in Den Haag. De verdachte in kwestie behoorde echter niet, zoals de dienstdoende redacteur van de NOS met deze formulering suggereerde, tot één van de kerken waarop het HTG betrekking heeft, maar tot de Christelijke Gereformeerde Kerken. Rond diezelfde tijd berichtten diverse media over een steekpartij bij of zelfs in “een gereformeerde kerk in Assen”, terwijl het toch echt een Nederlands Gereformeerde Kerk betrof. Een man die het *Reformatorsch Dagblad* op 23 augustus j.l. aan het woord liet, voelde zich in gereformeerd Nederland niet minder gedesorïenteerd toen een collega hem voor de eerste keer uitnodigde voor een zondagse ochtenddienst in een gereformeerde gemeente: niet bekend met de “breuke Sions”, bleek hij zich bij de plaatselijke gereformeerde kerk te hebben gemeld. “Het kwam al wat vreemd op mij over”, zo verhaalde hij, “dat geen enkele dame een hoed droeg en er niemand in zwarte kleding zat. ’s Middags ben ik alsnog naar de ‘gergem’ gegaan.” Soortgelijke verhalen zijn bekend van vrijgemaakten die, op vakantie in eigen land, per abuis een dienst in een door hen als “synodaal” bestempelde gereformeerde kerk bijwoonden.

Wat is een “gereformeerde” PKN’er?

Met de veelheid van kerken in gereformeerd Nederland en de naamperikelen die hieruit voortvloeien, hangt de vraag samen hoe degenen die vóór 2004 deel uitmaakten van de Gereformeerde Kerken in Nederland en sindsdien tot de PKN behoren, zichzelf moeten aanduiden. Gerard Hazenkamp, van wiens hand diverse malen een artikel in HTG is verschenen, attendeerde de redactie begin 2018 op twee artikeltjes in dagblad *Trouw* (28 juni 2017 en 5 juli 2017) waarin taalkundige Ton den Boon deze vraag aan de orde stelde. Onder andere “PKN-lid van gereformeerden huize”, “gereformeerde PKN’er” en “gereformeerd PKN-lid” passeerden de revue. De aanduiding “synodaal-gereformeerd” die tot voor kort te beluisteren viel, heeft blijkbaar (mijns inziens volkomen terecht en zelfs veel te laat!) afgedaan: zij verwijst naar de periode vóór de totstandkoming van de PKN, terwijl de bedoelde gereformeerden zich haar hebben laten aanleunen door vrijgemaakten. Daarenboven is de als specificering bedoelde term “synodaal” op zichzelf problematisch, omdat leden van de Gereformeerde Gemeenten in Nederland haar eveneens hanteren – in hun geval ter verwijzing naar de Gereformeerde Gemeenten.

Mijn suggestie zou zijn om, in die gevallen waarin dat écht noodzakelijk is, al wat sinds 2004 op de oude GKN betrekking heeft, te voorzien van het etiket “protestants-gereformeerd”. Dat lijkt misschien dubbelop, omdat “protestants” immers “gereformeerd” omvat. Datzelfde geldt echter voor zowel de

combinatie “christelijk” en “gereformeerd” als de combinatie “Nederlands” en “gereformeerd” – ook gereformeerden in ons land die noch tot de Christelijke Gereformeerde Kerken, noch tot de Nederlands Gereformeerde Kerken behoren, zijn christelijk en Nederlands. In de combinatie “protestants-gereformeerd” moet “gereformeerd” worden gelezen als verwijzing naar één van de drie constituerende kerkverbanden van de PKN en “protestants” als verwijzing naar de PKN zelf. De samenstelling is dan ook gevormd naar analogie van de term “hervormd-gereformeerd”, waarbij “gereformeerd” verwijst naar een modaliteit of bloedgroep (de Gereformeerde Bond) binnen de oude Nederlandse Hervormde Kerk (NHK). Hoewel de NHK (en daarmee de Gereformeerde Bond) in de PKN is opgegaan, wordt de benaming “hervormd-gereformeerd” in gereformeerde-bondskringen nog altijd gekoesterd. Om die reden hoeft bij gebruik van het dubbeladjectief “protestants-gereformeerd” niet voor verwarring met gereformeerde-bonders te worden gevreesd. Wie helemaal correct wil zijn, zou laatstgenoemden eigenlijk als “protestants-hervormd-gereformeerden” moeten aanduiden: in overeenstemming met “protestants-gereformeerd”, verwijst in dat geval “protestants” naar de PKN, “hervormd” naar het bewuste voormalige kerkverband dat in 2004 één van de fusiepartners van de PKN was, en “gereformeerd”, als nadere specificatie van “hervormd”, naar de modaliteit die in dat voormalige kerkverband is ontstaan. Evenzo kunnen leden van het Confessioneel Gereformeerd Beraad zich volgens datzelfde stramien eventueel als “protestants-gereformeerd-confessionelen” onderscheiden van de overige protestants-gereformeerden (én van “protestants-hervormd-confessionelen”, de achterban van de Confessionele Vereniging in de oude NHK).

21

Loyaal aan de PKN

Het is overigens nog maar de vraag of bij protestants-gereformeerden – om de term meteen maar te gebruiken – veel behoefte aan een eigen “etiket” bestaat: veelal identificeren zij zich loyaal met de PKN als geheel. Uit bevolkingsonderzoeken blijkt bijvoorbeeld dat de zelfaanduiding “gereformeerd” sinds 2004 relatief gezien veel sneller dan “hervormd” is ingeruild voor “protestants”. Ook Den Boon wees hierop in zijn bijdragen in *Trouw*: “verreweg de meeste reageerders”, zo schreef hij, “blijken er de voorkeur aan te geven zich simpelweg protestant of protestants te noemen”. Deze constatering houdt verband met twee eerdere kronieken die in *HTG* hebben gestaan: die van ds. Pieter Boomsma in *HTG* 25 (november 2012) over een vergelijking tussen de PKN en de oude GKN in het laatste kwarteeuw van hun bestaan, en die van dr. Gerard Dekker in *HTG* 29 (juni 2014) met de alarmerende titel ‘De Gereformeerde Kerken zijn ondergegaan in de PKN’. Vooral Dekker concludeerde dat de oude GKN, in tegenstelling tot de oude NHK en de voormalige Evangelisch-Lutherse Kerk, in de PKN onzichtbaar zijn geworden. Die onzichtbaarheid werd kwantificeerbaar bij de presentatie van een nieuw classicaal stelsel in juni 2018, een transformatie waarbij redactielid Dick Kaajan in *HTG* 37 (juli 2018) heeft stilgestaan. Nog afgezien van de vraag of anno 2018 binnen de PKN nog steeds in kerkelijke bloedgroepen moet wor-

den gedacht, constateerde vu-historicus Bart Wallet op 7 juni j.l. op Twitter dat slechts één van de elf nieuwe “classispredikanten” een verleden in de Gereformeerde Kerken heeft (tegenover één lutherse en negen hervormden). Waar in hervormde kringen tot diep in de twintigste eeuw wel werd gevreesd dat gereformeerden in samenwerkingsverbanden spoedig alle touwtjes in handen zouden nemen, daar blijkt op het niveau van de landelijke PKN – in lokale protestantse gemeenten kunnen de verhoudingen uiteraard anders liggen – juist het omgekeerde te zijn gebeurd.

Laten protestants-gereformeerden hier zien dat de oorspronkelijke “bloedgroepen” in de PKN er wat hen betreft volstrekt niet toe doen bij de invulling van kerkbestuurlijke ambten? Maken zij hier bewust pas op de plaats, ter bezwering van oude angsten aan hervormde kant voor gereformeerde “machtshonger”? Of is hier toch iets meer aan de hand? Zou het kunnen zijn dat degenen met een achtergrond in de Gereformeerde Kerken zich minder geroepen voelen tot het ambt van classispredikant dan voormalige hervormden (en lutheranen)? De veranderingen in de opbouw van de kerkelijke vergaderingen zijn immers ingrijpender van aard dan in de media naar voren is gekomen, en sluiten historisch gezien nauwer aan bij de *top-down*-structuur van de Nederlandse Hervormde Kerk en Evangelisch-Lutherse Kerk dan bij de *bottom-up* georganiseerde Gereformeerde Kerken. Nadat de zelfstandigheid van de plaatselijke kerk – een gekoesterd kerkrechtelijk beginsel in gereformeerde kring – al tijdens het Samen op Weg-proces liefdevol op het altaar van de oecumene was geofferd, hebben nu andermaal fundamentele ingrepen plaatsgevonden in het presbyteriaal-synodale stelsel zoals dat in de GKN fungeerde. In aanloop naar de classicale reorganisatie heette de classispredikant aanvankelijk zelfs nog “bisschop”. Antwoorden op de gestelde vragen heb ik niet, maar de constatering van Wallet is op zijn minst opvallend. Zou de nieuwe Gerard Dekker willen opstaan om in dezen een duiding te bieden?

Gereformeerde erflaters

Godsdienstsocioloog Dekker overleed op 27 november 2017. Korte tijd daarvoor waren de gereformeerde wereld al twee andere “kanonnen” ontvallen: nieuwtestamenticus prof. dr. Tjitze Baarda was ontslapen op 23 augustus 2017, terwijl ethicus-dogmaticus prof. dr. Harry Kuitert was heengegaan op 8 september 2017. Kuitert zal waarschijnlijk één van de laatste Nederlandse theologen zijn geweest bij wiens dood zelfs op Teletekst is stilgestaan. Van *De Telegraaf* tot *NRC Handelsblad* en van het *Algemeen Dagblad* tot *de Volkskrant*: er is vrijwel geen persorgaan geweest dat geen aandacht aan zijn overlijden heeft geschonken. Het contrast met de berichtgeving over het verscheiden van Baarda springt in het oog: buiten de christelijke dagbladen is Baarda alleen in *de Volkskrant* herdacht. Dat *Volkskrant*-artikel van 21 september 2017 draagt daarvoor zelf een verklaring aan: als “studeerkamer-versie van Harry Kuitert”, zoals de kop van het bewuste artikel luidt, heeft Baarda de Schriftekritiek op veel bedagdere wijze de Gereformeerde Kerken binnengeloofd – “niet op de barricaden, maar door studies en publicaties”.

VRIDAG 8 JUNI 2018

Özür Canayakin (AKP):
Als je de stem van Turkse kiezers wilt winnen, moet je iets te bieden hebben
VANDAAG 5

WWW.TROUW.NL | 76STE JAARGANG NR 22574 | E-MAIL VIA WWW.TROUW.NL/SERVICE | POSTBUS 859 1000 AW AMSTERDAM | REDACTIE 020-562 9444 | KLANTENSERVICE 088-056 1588 | BEZORGING 088-056 1599

Het is Amerika tegen de rest op G7-top in Canada

BREUK De Verenigde Staten en de andere zes leden van de G7 zijn het op talloze punten oneens. Het Westen is verdeeld.

Gijs Moeë
REDACTIE BUITENLAND

De G7 in Canada dreigt een top van verdeeldheid te worden. De bijeenkomst die bedoeld is voor overleg tussen de zeven grootste industrielanden ter wereld, lijkt vandaag en morgen uit te lopen op een confrontatie tussen de Verenigde Staten onder leiding van president Donald Trump aan de ene kant en de overige zes aan de andere kant.

Canada heeft mooie plannen voor de top in het idyllische Charlevoix, waar strenge veiligheidsmaatregelen moeten voorkomen dat demonstranten de wereldleiders in de weg zitten. Op de agenda staan meer banen en economische groei, meer gelijkheid tussen mannen en vrouwen, meer samenwerking tegen de klimaatverandering en samen bouwen aan een veilige wereld. Daar kan niemand tegen zijn, of misschien toch wel?

Trump verstoort de internationale overeenstemming. Hij heeft aangekondigd dat hij de VS terugtrekt uit het klimaatverdrag van Parijs. Daar bovenop kwamen de importtarieven die hij instelde voor staal en aluminium uit Mexico, Japan, de Europese Unie en G7-gastland Canada.

Met dit protectionisme hoopt de president Amerikaanse banen te beschermen, en dat met de 'nationale veiligheid' als argument. 'Belachelijk' noemde de Canadese premier Justin Trudeau die redenering gisteren. De leden van de G7 die vasthouden aan vrijhandel en internationale samenwerking, geloven nu nauwelijks meer in de mogelijkheid om het eens te worden met Washington.

"Ik weet dat we rond de tafel zeer, zeer oprechte gesprekken zullen voeren, zeker met de Amerikaanse president", zei Trudeau woensdag. Voor een gastheer is het zeer ongebruikelijk om vooraf te wijzen op vermoedelijke problemen met een van de gasten. Gisteren riep hij alle deelnemers op 'beleefd te blijven' tij-

WELKE ZEVEN LANDEN NEMEN DEEL AAN DE G7

De G7 ontstond, eerst informeel, in de jaren zeventig van de vorige eeuw. De leiders van de Verenigde Staten, het Verenigd Koninkrijk, West-Duitsland, Frankrijk en Japan kwamen bijeen, de vijf grootste ontwikkelde economieën ter wereld. Later schoven ook Italië en Canada aan. Sinds de jaren tachtig doen de leiders van de Europese Unie mee, al is die instelling zelf geen lid. Eind jaren negentig schoof Rusland aan bij de G7, die enige tijd als G8 door het leven ging. Maar sinds de Russische inval in de Krim in 2014 is president Vladimir Poetin niet meer welkom. China is inmiddels de tweede economie ter wereld, maar volgens het Internationaal Monetair Fonds en andere instellingen is het nog geen ontwikkeld land. Te veel mensen in China leven nog in armoede. Al met al is de G7 dus nog steeds wat hij vanaf het begin was: een club van rijke en machtige westerse landen. Samen vertegenwoordigen ze ruim 60 procent van de wereld-economie, met de EU meegerekend zelfs 70 procent.

dens de top. De Duitse bondskanselier Angela Merkel zei 'moelijke discussies' te verwachten.

De Franse minister van buitenlandse handel Philippe Champagne ging nog een stapje verder. "De economische wereldorde ligt onder vuur", zei hij, met een verwijzing naar de importtarieven. Maar Trump gaat daar niets van terugnemen, zo

maakte zijn topadviseur Larry Kudlow duidelijk. "Er zijn meningsverschillen. Hij houdt zijn poot stijf". Dan is er nog de mogelijkheid dat Trump er straks niet bij is. The Washington Post meldt, op basis van bronnen in het Witte Huis, dat de president geen zin heeft om te gaan en zijn vicepresident stuurt.

Zo dreigt dit een G7-top te worden die niet afsluit met de gebruikelijke gezamenlijke slotverklaring. Vorig jaar in het Italiaanse Taormina maakte Trump al een voorbode wat betreft de aanpak van het klimaatprobleem. Maar de rest van de verklaring, met daarin onder meer mooie woorden over de vrijhandel, ondertekende hij toen nog wel.

Nu lijkt het zinloos om een inhoudelijk stuk op te stellen waar alle zeven deelnemers hun handtekening onder willen zetten. Betrokkenen speculeren al op de mogelijkheid van een verklaring van de gastheer, waar iedereen het zijne van kan vinden. En er is zelfs sprake van een slotverklaring van zes leden, zonder de VS. Dan dreigen de G7 een G6+ te worden.

"Wij zijn niet bereid een gezamenlijke slotverklaring te accepteren die het akkoord van Parijs niet noemt", zei een woordvoerder van de Franse president Emmanuel Macron. Ook een verordening van het nucleaire akkoord met Iran is voor Macron onacceptabel. Trump heeft dat akkoord opgezegd, terwijl de andere zes landen eraan vast willen houden.

Met alle onenigheid zal er in Charlevoix weinig ruimte zijn om te spreken over de toponoeming van Trump en de Noord-Koreaanse leider Kim Jong-un. De twee ontmoeten elkaar dinsdag in Singapore, met de bedoeling om de vrede op het Koreaanse schiereiland dichterbij te brengen. De westerse bondgenoten van de VS staan op dit moment zo ver af van Washington, dat ze weinig invloed hebben op die cruciale bespreking.

Kibbelende kleuterklas

De verdeeldheid in de Rotterdamse raad zit diep
VERDIEPING 415

Topbanen PKN voor mannen

Elf regio's, 2 vrouwen
VANDAAG 5

Vrienden in de cel

Schrijfster Rachel Kushner over haar boek 'Club Mars'
DE VERDIEPING 213

ADVERTENTIE

Exclusief bij Libris
Alleen in de Libris-boekhandel

Exclusief bij Libris
5,95
OP=OP

Deze exclusieve uitgave ligt in de Libris-boekhandel. U kunt deze uitgave wel via de website bestellen, maar helaas niet thuis laten bezorgen.

Kijk voor een Libris-boekhandel in de buurt op www.libris.nl

ALTIJD EN OVERAL TROUW
www.trouw.nl

€2,55

5 2 3 1 8

8 710571 004003

BELEGE € 2,55

ADVERTENTIE

Kassa-korting tot 175, p.p.

272 rondreizen al vanaf 539, p.p.

nrv
heeft je mee

Boek nu uw verre rondreis met korting
De kassakorting geldt voor al onze 272 verre groeps- en privéreizen. Deze korting geldt ook in combinatie met andere kortingen waarbij uw voordeel kan oplopen tot maar liefst 450 p.p.

Meer weten? Bel 070 30 76 700 of kijk [snel op nrv.nl](http://snel.op.nrv.nl)
Op werd- en feestdagen op werkdagen vóór 17.00 uur 's ochtends, het weekend en op feestdagen op werkdagen vóór 17.00 uur 's ochtends.

De benoeming van "classispredikanten" was voor *Trouw* op 8 juni 2018 voorpaginanieuws

Kuitert spreekt bij een onkerkelijk geworden publiek meer tot de verbeelding: in de niet-christelijke dagbladen is Kuitert, al dan niet terecht, zonder uitzondering getypeerd als degene die de gereformeerden op activistische wijze uit het diensthuis van de strenge neocalvinistische dogmatiek, en sommigen van hen zelfs uit het kerkelijk leven als zodanig, heeft geleid.

Net als Kuitert is schrijver-kunstenaar Jan Wolkers na diens dood in 2007 geportretteerd als een mediafiguur die, zij het op een volstrekt andere wijze, zichzelf en anderen heeft bevrijd van het “klemmende juk” van de Gereformeerde Kerken. Dat is niet anders in de eind 2017 verschenen biografie van Wolkers: biograaf Onno Blom, die met genoegen opmerkte dat Wolkers het “wel leuk [zou] vinden” om met zijn biografie “een ruit [...] van een gereformeerde kerk in [te] gooien”, beschouwt Wolkers’ vrijgevochtenheid en, zoals Rob Schouten het op 20 oktober 2017 eufemistisch omschreef in *Trouw*, “levensdrift” als een doorgaande afrekening met het gereformeerde wetticisme uit diens jeugd. Blom lijkt in dat opzicht op Anet Bleich, die in haar in 2008 verschenen biografie van Joop den Uyl alle ondeugden van de sociaaldemocratische oud-premier – inclusief quasi-fascistische sympathieën vóór het bereiken van de volwassen leeftijd – aan diens gereformeerde afkomst meent te moeten toeschrijven. Prof. dr. Gerrit Manenschijn heeft in *HTG* 15 (december 2008) haarscherp aangetoond dat Bleich hier veeleer op haar onderbuik dan op haar onderzoekende geest vertrouwt. Blom en Bleich laten bij uitstek zien dat buiten eigen kring nog altijd vrij karikatuurale vooroordelen over de Gereformeerde Kerken de ronde doen. Als een gereformeerde opvoeding als verklaringsgrond moet dienen voor iemands karakterontwikkeling, zou het sociale rechtvaardigheidsgevoel dat Den Uyl uiteindelijk niet naar de ARP, maar naar de PvdA heeft gedreven, niet evenzeer aan die opvoeding kunnen worden toegeschreven? En zouden Wolkers’ liefde voor de natuur en voor het woord (met een kleine letter w) niet net zozeer in een gereformeerde jeugd kunnen wortelen als het kennelijke genoegen waarmee hij in zijn romans zijn voormalige kerkgenoten genadeloos bespotten en choqueeerde?

Gereformeerden kiezen hun barricade

Het overkoepelende thema dat oprijst uit de uiteenlopende nieuwsberichten waarin de Gereformeerde Kerken in de afgelopen twaalf maanden op enigerlei wijze waren betrokken, is dat van de (on)zichtbaarheid van deze kerken. In de Protestantse Kerk blijken zij die vóór 2004 tot de GKN behoorden, niet altijd even zichtbaar te zijn, verstoken als zij zijn van een wirwar aan richtingsorganisaties (zoals aan hervormde kant) en van een ruime bestuurlijke vertegenwoordiging in de landelijke kerkorganisatie (die bovendien steeds minder op die van de oude GKN gaat lijken). Buiten de PKN worden zij dikwijls verward met leden van andere gereformeerde kerkverbanden of alleen zichtbaar in de vorm van hel en verdoemenis predikende, doctrinaire demonen uit het verleden aan wier “wurggreep” bestsellerauteurs als Kuitert en Wolkers zich hebben ontworsteld. Opvallend is dat noch de nieuwe classisindeling in de PKN, noch negatief-stereotiepe en soms ronduit foutieve

verwijzingen naar de “Gereformeerde Kerk” in de media de pennen in de achterban van de oude GKN in beweging hebben gebracht. Waarschijnlijk is in het eerste geval sprake van een oecumenische gezindheid en loyaliteit aan het kerkverband (de PKN) dat van die gezindheid een vrucht is, gemotiveerd door een weigering om nog langer in de oude kerkelijke hokjes van vóór 2004 te denken. Wellicht manifesteert zich in het laatste geval een zekere gelatenheid, ingegeven door het besef dat het zinloos is tegen hardnekkige karikaturen en kerkelijke naamsverwarring te blijven vechten. Dat was anders in 2015, nadat de rol van de GKN in en direct na de Tweede Wereldoorlog (onder andere in het proefschrift *Oude waarheid en nieuwe orde* van dr. Ewart Bosma en in berichtgeving van dagblad *Trouw* bij de verschijning van het boek *God in de oorlog* van prof. dr. Jan Bank) eenzijdig negatief werd belicht. Tóen klonnen erfgenamen van de GKN wèl in de pen. Tóen lieten zij blijken dat zij er in het kerkelijk leven van vandaag de dag nog wel degelijk zijn. En dat zij niet beschroomd zijn zich expliciet als kinderen van de GKN te laten horen wanneer het er écht toe doet.

INHOUD

TEN GELEIDE

Theo van Staalduine

I

ARTIKEL

Participatiesamenleving
avant la lettre

Gerard J. Hazenkamp

4

KRONIEK

De (on)zichtbaarheid van de
Gereformeerde Kerken in
Nederland

Tom-Eric Krijger

18

ACTUEEL

Een terugblik op 36 jaar
predikantschap

Lily Burggraaff

26

ROMANFRAGMENT

Guido Filius, *Gelouterd*

Dick Kaajan (red.)

37

DOCUMENT

Huiszoeking in pastorie van

Frits de Zwerver op

15 oktober 1943

Dick Kaajan (toelichting)

48

IN MEMORIAM

2013-2017

Bate de Boer

Geert Hendrik van der Bom

Harminus Martinus Kuitert

Doeke Land

Willem Herman Melles

Hans Peper

Johannes Albertus van de

Peppel

Willem Pieter Hendrik

Pouwels

Jan Tiersma

Willem de Vries

Frits van Zuthem

Dick Kaajan (red.)

54

Zie voor het register
op alle in het
Historisch Tijdschrift GKN
opgenomen in memoriams
en de inhoudsopgave van
voorgaande nummers:
www.hdc.vu.nl/htg

38

nummer 38
december 2018
ISSN 1569-4615